

Agnès i Robert Vinas

La conquesta de Mallorca

Textos i documents

181

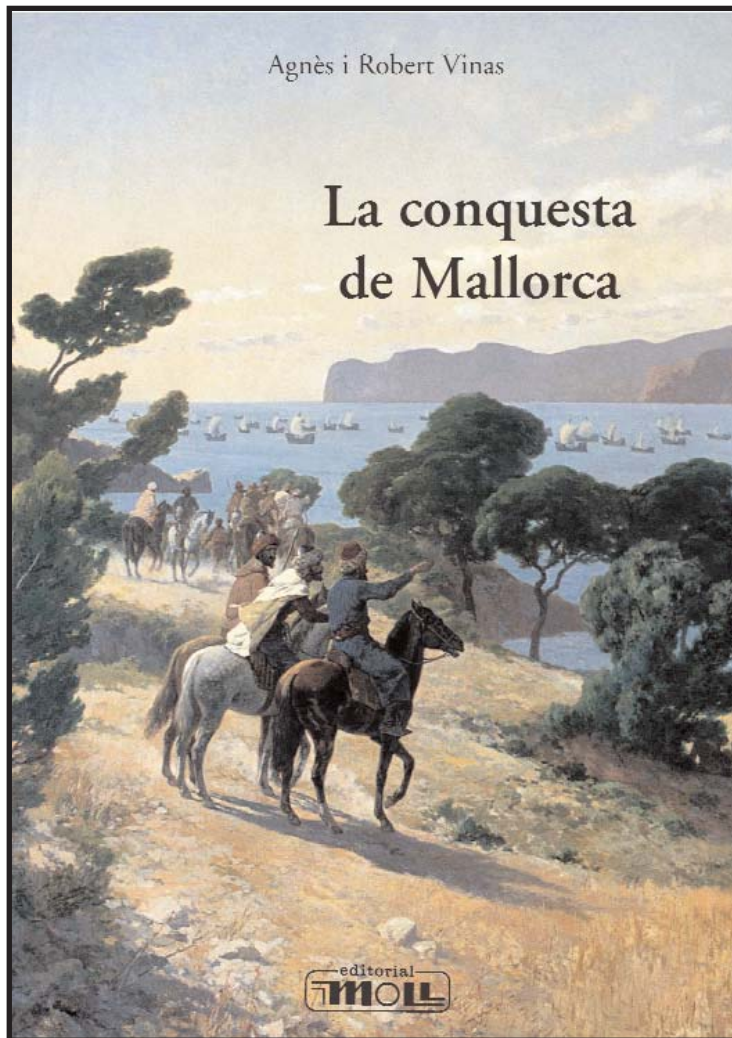
IL·LUSTRACIONS EN COLOR
(51 A PÀGINA COMPLETA)

10

MAPES

46

QUADRES COMPLEMENTARIS

Escriure la història d'un esdeveniment és tornar a les fonts dels texts, analitzar-los i acarar-los, per situar el fet en l'espai i el temps, i per intentar copsar-ne tots els aspectes polítics, econòmics, jurídics i ideològics.

És també ressuscitar homes, seguir els fils de les seves biografies per comprendre millor, quan aquests fils s'entrecreuen, les motivacions i les expectatives de cadascun d'ells.

És, finalment, prendre la mesura del ressò d'aquest esdeveniment en els esperits i l'imaginari dels artistes, al llarg dels decennis i dels segles següents.

Llibre de texts, de comentaris i d'imatges, aquesta obra s'adreça tant als especialistes com al gran públic. El lector hi sentirà els darrers estremiments d'un imperi agònic, i les vives pulsacions d'un poble jove que, per

exercitar les seves ales, passa la mar abans d'enfrontar l'aventura d'horitzons més llunyans.

El relat de la Conquesta de Mallorca fet a partir de les cròniques, els documents reials i les fonts aràbigues, i de la variadíssima iconografia existent, tot perfectament contextualitzat en la societat d'aquell temps.

Robert Vinas és historiador i conferenciant, palèograf de formació i especialista en els Templers del

Rosselló, als quals ha dedicat diverses obres. **Agnès Vinas** és professora agregada de Literatura Clàssica i ensenya literatura francesa i llatina en un institut de Perpinyà.

Col·laboradors

Isabel Canós, llatinista
Marina Navàs, especialista en català medieval
Josep M. Pujol, especialista en català medieval
Guillem Rosselló, arabista

XXII- Del plant per la mort dels nobles de Montcada morts en la batalla

La travessada cap a Mallorca ja ha tingut lloc, i després el desembarcament i la primera gran batalla en què els dos Montcada han perdut la vida. Potser per atenuar el laconisme de la «crònica reial» sobre aquest aspecte (§ 66), Marsili afegeix de collita pròpia el que probablement constitueix l'aspecte més efectista de la seva crònica. Vegeu la fotografia del començament d'aquest text llatí a la p. 206 (ms 40 de l'Arxiu del Regne de Mallorca).

Comentari introductor

Il·lustració relacionada

3.2.6 - Un cap tallat

Grafit al marge d'un manuscrit de la Crònica de Pere Marsili, ms 3416 (s. XIV), versió catalana foli 30R. Arxiu Capítular de Mallorca.

Oh divina pietat que sempre ets present i ajudes les coses creades, i totes les coses conserves, ¿on eres quan aquests dos nobles lluitadors i heralds teus cruelment van ser aixafats, així com raïm dins del cup, a mans de tants infidels? Vet aquí que aquests nobles van ser sotmesos als que no són nobles, els teus fidels vençuts pels infidels, els teus heralds trepitjats per les potes dels cavalls! La sang, cristiana i preciosa, es va escampar copiosament, i els caps, rics pel baptisme, eminents pel seu llinatge, poderosos pel seu prestigi, van ser tallats per coltells d'homes brutals i ignorants de Déu. Oh exèrcit, tu que tens, com un sol cos, un sol rei en cap, tu has de ressentir-te molt dolorosament encara de la mutilació de membres d'una importància tan gran, la separació d'uns companys tals, la destrucció d'uns tals consellers, la degradació dels que anaven a l'avantguarda. Oh cristians vencedors, entreu ara a l'illa, ja que els gloriosos nobles han trencat els murs, els cossos han exposat, els perills han menyspreat, exemple han donat de fortalesa, i han consagrat aquest reialme a Jesucrist i als seus servidors amb la seva sang vessada. S'ajupen perquè us enfileu, es vinclen perquè passeu, donen llur vida perquè vosaltres visqueu.

Oh fortíssims cavallers, que aviat que ha cessat la vostra lluita en aquest món! I que prest que se us ha presentat la riquesa desitjada! I que tost que el cel i la terra s'han omplert de la vostra il·lustre fama! Cercàveu un regne i en un sol dia el Regne heu trobat; servíeu un rei, i us heu presentat davant del Rei; éreu a l'avantguarda de l'exèrcit dels homes i ara us heu unit a l'exèrcit dels àngels. Certament per a vosaltres l'Eucaristia ha estat avui un viàtic en la mort, la consolació en el sofriment, un refugi en la por, remei en el dolor; absolució en el judici, premi en el Regne. Amb tota seguretat es pot afirmar que heu estat més valents que els vostres enemics, més eminents que els que us feien caure, més nobles que els que us trepitjaven. Posant fi a la vostra cavalleria entre els homes, us heu clavat a la creu de Crist, heu redimit els vostres pecats amb la sang, heu defensat la fe amb el martiri, i heu traspassat per a rebre el sou de la cavalleria celestial.

Què heu fet, miserables sarrains, quan el cap tallat heu posat sobre la vostra bandera? Que no feu una injúria al vostre rei quan procureu la glòria amb el vostre coltell material? No sabeu, cans, que cert és que una cosa es fa i, de fet, en significa una altra? Nostre era aquell el cap del qual ha estat separat del cos i quan l'heu posat sobre la vostra bandera, heu designat la glòria de la nostra futura victòria, i quan l'heu alçat cap al cel heu proclamat que avui tenim els nostres companys i advocats al Palau del Cel.

Sovint el que el símbol significa, l'acció mateixa ho manifesta: car avui quan G[uillem] ha pres el cos de Crist, tot d'una ha pres les armes, i ha descobert l'escut partit per la meitat, i a una banda tenia vedells vermells sobre camp d'or i a l'altra fogasses d'or en camp vermell: jo crec que això significava que aquells vedells havien de ser sacrificats, envermellits amb la seva sang, i guarnits amb l'àuria caritat; i per la valentia demostrada en la seva passió esdevindrien fogasses daurades, çò és, els goigs interminables de l'eternitat. Oh ànimes dignes, companyes de guarnició dels àngels! Oh cossos preciosos amb llàgrimes reials plorats! Ja ho diu la història: plorava el rei amargament i plorava el bisbe amb ell.

Plant per la mort dels Montcada

Aquest text, particularment remarcable perquè no figura a cap altra crònica, combina dos gèneres diferents: l'oració fúnebre i l'exaltació èpica dels herois morts en combat. En tant que la Crònica de Marsili inspirava cada any el sermó de la festa de l'Estendard del 31 de desembre, aquest plant (o *planctus*) degué contribuir fonament al desenvolupament del mite heroic i hagiogràfic dels Montcada.

En primer lloc, és l'únic document que evoca un detall original sobre la mort de Guillem de Montcada en indicar sense ambigüitat que la bandera esmentada pel rei En Jaume a la seva crònica (§ 64) és la sarraïna, i que el cap clavat a sobre l'asta és el de Guillem de Montcada. Es tracta d'una explicació inventada per Marsili, o bé fa al·lusió a un fet sobre el qual no s'ha conservat cap documentació?

El segon interès del text es deu a la seva eloqüència: fa servir de manera sistemàtica recursos d'insistència i d'emfasització (ritmes ternaris, anàfores, interrogacions i exclamacions retòriques) i figures d'oposició (antítesis) per tal de capgirar la interpretació inicial i transformar una desfeta personal en martiri i en victòria de la fe.

Finalment, la lectura al·legòrica de les armes del vescomte de Bearn és típicament medieval en la mesura que relaciona sistemàticament les manifestacions del món real amb una interpretació simbòlica i escatològica, a costa, per cert, d'algunes modificacions interessants: les vaques de Bearn es converteixen en vedells, més adequats per suggerir la idea de sacrifici; els besants d'or que des de l'origen són característics de l'escut dels Montcada, en «fogasses», pans o coques de forma plana i arrodonida. Aquí Marsili juga deliberadament amb la confusió corrent en heràldica entre besants i pans, però també amb una llegenda popular que atribueix al rei En Jaume un miracle de multiplicació de pans i peixos. La font d'aquesta llegenda és manifestament el § 102 del *Llibre dels Fets*, que suggereix que un centenar d'homes van poder subsistir un dia sencer amb només set pans. Al segle XVI, Binimelis també va adornar l'origen de les armes dels Montcada amb una escena de multiplicació de set pans rodons que havien estat posats sobre el mantell de porpra de Guillem de Montcada, fill de Ramon. Aquest suposat miracle va ser al·legat al segle XVII per a l'intent de la canonització del rei En Jaume.

3.2.7 - Guillem de Montcada a la batalla de la serra de Portopí

1285-1290, fresc del palau de Caldes MNAC, Barcelona

3.2.8 - Tomba de Guillem de Montcada

Finals XIII
Claustre de Santes Creus, Catalunya

En aquest sarcòfag afortunadament conservat, hi trobem les figures heràldiques característiques de Guillem Montcada que ja havíem trobat en el fresc del palau de Caldes: els besants dels Montcada i les vaques de Bearn. Al segle XVIII, los roslos de Guillem van ser traslladades a un panteó familiar que es troba encara avui a l'interior de l'església del monestir.

Il·lustracions relacionades

